

Hva kan kvinner bli?

I **undertøyet**: Foto av Marie Høeg, datert fra 1895 til 1903. Fotografering ble ansett som et anstendig yrke for kvinner rundt 1900, og i Horten startet Marie Høeg et fotofirma med sin partner Bolette Berg. Lenge etter at kvinnene var døde oppdaget Fotomuseet i Horten, som hadde arvet samlingen, flere bokser det sto «privat» på. Bildene viser at de to kvinnefotografene, og spesielt Marie Høeg testet ut ulike kjønnsroller. Foto: Berg & Høeg/Preus Museum

KOMMENTAR Spørsmålet er ikke hva kvinner er, men hva kvinner kan bli.

Tekst: [Toril Moi](#)
Publisert: 27. februar 2015 - 8:57

Det er fem år siden *Hjernevask*-serien gikk på norsk fjernsyn. Jeg så aldri serien, men til ære for jubileet har jeg kikket på noen av episodene. Serien så ut til å ha to hovedanliggender: å vise at kjønnsforskjeller hviler på et biologisk grunnlag, og at norske kjønnsforskere dogmatisk nekter å ta dette innover seg. Serien gir inntrykk av at alle feministiske forskere deler dette biologifornektende synet.

Dette er ikke sant. Jeg er ikke den eneste feministen i verden som lenge har hevdet at feminister ikke har den minste grunn til å benekte at mennesket er et produkt av både biologi og kultur. Problemet er ikke biologi, men biologisk determinisme, altså troen på at biologiske fakta i seg selv legger grunnlaget for samfunnets normer, noe som vanligvis fører til smertefulle og urettferdige generaliseringer om hva kvinner kan og ikke kan gjøre.

En trenger bare se seg rundt, skrev Simone de Beauvoir i 1949, for å oppdage at menneskeheten er delt i «to kategorier individer, med tydelig forskjellige klær, ansikter, kropper, smil, holdninger, interesser og gjøremål. Disse forskjellene er kanskje på overflaten, og de kommer kanskje til å forsvinne, men det som er sikkert, er at de for øyeblikket finnes, med en slående evidens.» (Noen mennesker kan være umulige å kategorisere. Det underminerer ikke Beauvoirs poeng.) Dette – de observerbare kjønnsforskjellene vi ser rundt oss hver eneste dag – er det filosofiske utgangspunktet for *Det annet kjønn*. Beauvoir forsøker ikke å forklare hva disse forskjellene kommer av. Hun forholder seg rett og slett til det faktum at de finnes.

Det betyr ikke at Beauvoir overser biologiens betydning for kjønnsforskjeller. Tvert imot: Hun begynner *Det annet kjønn* med å ta for seg biologiske teorier om kvinner slik de forelå i 1949. Konklusjonen er ganske klar: Det er absurd å benekte kroppens betydning for et menneskes eksistens. Det er også ofte nyttig å anlegge et naturvitenskapelig perspektiv på kroppen, altså å se på kroppen som et *objekt*. Men å forske på kroppen som objekt, er ikke det samme som å forstå hva det betyr å være det mennesket som møter verden nettopp i denne kroppen.

RELATERTE ARTIKLER

[Syrlig i salongen](#)

Kroppen er mer enn en samling biologiske fakta. Vi *er* kroppen vår. Kroppen utsettes stadig for andre menneskers blikk og reaksjoner, og vi reagerer stadig på deres reaksjoner. Slik bygger vi over tid opp vår spesifikke subjektivitet og væremåte i verden. Avhengig av situasjon og erfaring kan en kvinne for eksempel oppleve kroppen som skambelagt, eller som en triumferende utfoldelse av sexy kvinnelighet, eller som et villig redskap for hennes vilje. Kroppsopplevelsen er en vesentlig del av en persons kjønnsidentitet.

Selvsagt finnes det biologiske forskjeller på kvinner og menn. Men biologiske data, løsrevet fra enhver sammenheng, forklarer ingenting. Det forskerne virkelig jobber med, er jo nettopp å finne frem til den sammenhengen som gir mening til observasjonene. Men her kan fordommene lett snike seg inn.

Historisk har forskning på kjønnsforskjeller vist seg å være svært utsatt for rutinemessig sexisme. På 1800-tallet oppdaget biologer at kvinners hjerne i gjennomsnitt veide mindre enn menns. Dermed trodde de at de hadde funnet forklaringen på noe de oppfattet som et åpenbart biologisk faktum, nemlig kvinners intellektuelle underlegenhet. Det tok lang tid før de skjønnte at intellektuell kraft faktisk ikke avhenger av hjernestørrelsen. Kvinners hjerner veier mindre fordi kvinners *kropp* veier mindre.

I 1883 skrev den ansette biologen W.K. Brooks at biologisk forskning viste at kvinners posisjon i samfunnet i det store og hele var slik den burde være. Å forsøke å forbedre kvinners situasjon uten å ta hensyn til de intellektuelle forskjellene mellom kvinner og menn, hevdet han, ville medføre katastrofe for menneskerasen.

Dagens naturvitere snakker ikke om «rasens» undergang. De understreker ofte at kvinnelige trekk kan dukke opp i mannlige kropp, som om det automatisk gjør en kvinnelighetsteori mindre sexistisk enn den er. Men de klarer likevel ikke å holde seg. I 2003 skrev Simon Baron-Cohen (beundrende portrettert i *Hjernevask*) at «Mennesker med kvinnelig hjerne blir fremragende rådgivere, barneskolelærere, sykepleiere, omsorgsgivere, terapeuter, sosialarbeidere, meklere, gruppeledere eller personal-arbeidere.»

Spørsmålet som bør oppta oss, skriver Beauvoir, er ikke hva kvinnen *er*, men hvilke muligheter hun har. Hva kan kvinnen *bli*? I 1869 skrev John Stuart Mill at det spørsmålet hadde hans samfunn ingen forutsetninger for å svare på, for ingen har observert kvinner som har fått utvikle seg fritt.

Det er fremdeles sant. Hver gang vi forsøker å definere kvinnen (eller mannen), skaper vi et stivnet bilde – et bilde av et menneske uten utviklingsmuligheter. Verden i dag er full av fremmedgjorte bilder. De hagler ned over barn og ungdom, de skriker til oss fra hvert gatehjørne. De oppfordrer oss til å være konforme, til å bli som bildene. I den grad *Hjernevask*-serien forutsetter at norske kvinner i dag faktisk er frie, tar den feil.l

Men det største problemet med *Hjernevask*-serien er noe annet, nemlig troen på at vi på død og liv må ha en generell teori om kjønnsforskjellene opprinnelse for å kunne avgjøre riktig handling, og riktig politikk. Dette er et syn mange kjønnsforskere deler. Forskjellen er at de tror at årsakene er kulturelle, mens Harald Eia tror at de er biologiske, eller både biologiske og kulturelle.

Men dette er å stille feil spørsmål. Det store spørsmålet er ikke hva årsaken til kjønnsforskjeller er, men hvordan vi skal skape et samfunn som skaper frihet, likhet og rettferdighet for både kvinner og menn. For dette spørsmålet har *årsakene* til kjønnsforskjellene vi i dag observerer rundt oss absolutt ingen relevans.

La oss tenke oss at vi sikkert vet at selv de beste kvinnene bare kan oppnå 90 prosent av nivået til de beste mannlige matematikerne. La meg først minne om at dette ikke betyr at *alle* menn er bedre matematikere enn *alle* kvinner. En kvinne som klarer å yte 90 prosent av hva Einstein klarte, er fremdeles bedre enn de fleste mannlige matematikere.

De som tror forskjellen har kulturelle årsaker, vil gå inn for tiltak som oppmuntrer flere kvinner til å kaste seg ut i matematikken. Men la oss nå tenke oss at vi helt sikkert vet at årsaken er biologisk. Ville det da være etisk ok for mattelærere å oppmuntre guttene, men ikke jentene? Ville det være ok stadig å fortelle jenter at de ikke kan bli store matematikere? Betyr det at det er ok å fortelle jenter som liker matematikk at de er ukvinnelige? Følger det at samfunnet ikke trenger å oppmuntre flere kvinner til å drive med matematikk?

Poenget er enkelt: rett handling avhenger ikke av en generell teori om hva som er årsakene til dagens kjønnsforskjeller. Rett handling bygger på helt andre ting, nemlig de etiske og politiske idealene, de verdiene som driver oss. Hvordan respekterer vi den andres frihet i dagliglivet? Hvordan gir jeg hvert menneske størst mulig utviklingsmuligheter? Hva er rettferdig handling i det spesifikke tilfellet?

For alle oss som vil at kvinner skal ha muligheter til å leve liv med størst mulig spennvidde, for oss som fremdeles er nysgjerrige på hva kvinner kan *bli*, har det ingen hensikt å produsere store fortellinger om årsakene til dagens kjønnsforskjeller. «Født sånn, eller blitt sånn?» var *Hjernevask*-seriens store spørsmål. Men det rette spørsmålet er et helt annet, nemlig «Skal det alltid være sånn?»

Toril Moi er professor i litteratur ved Duke University og fast skribent i Morgenbladet. Hun har utgitt en rekke bøker, blant annet Hva er en kvinne? (1998) og Språk og oppmerksomhet (2013).
